

Joris Luyendijk. *Dit kan niet waar zijn. Onder bankiers.* Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen, 2015.

Boekbespreking door Frans Van Looveren

LONDEN CITY: WANNEER DE INEENSTORTING?

In 2008, bij het begin van de financiële crisis begonnen bankiers voedsel te hamsteren, zetten hun geld om in goud of bereidden de evacuatie van hun kinderen naar het platteland voor. Zo diep was de ontredding en de paniek aan de financiële wereldtop na de implosie van de grote Lehman Brothers bank. De vorige Europese president Herman Van Rompuy verklaarde, weliswaar zes jaar later in 2014, dat het wereldwijde financiële systeem in 2008 op enkele millimeters verwijderd is geweest van een totale implosie. De maatschappelijke gevolgen daarvan zouden niet te overzien geweest zijn.

Men zou dan ook kunnen verwachten dat achteraf de strengst mogelijke maatregelen genomen werden om een nieuwe crash te voorkomen. Maar dat is helemaal niet gebeurd, zegt de Nederlandse journalist Joris Luyendijk (1971, antropoloog) in zijn jongste boek dat de titel *'Dit kan niet waar zijn'* draagt en dat een genadeloze analyse brengt van de gang van zaken in Londen City vandaag. De auteur voerde honderden vertrouwelijke gesprekken met bankiers en andere toplui uit het financiële wereldje aldaar, en komt tot verbijsterende vaststellingen. De titel geeft goed zijn ontsteltenis en verontwaardiging weer over de gang van zaken in het financiële hart van Europa. Er is, na de crash van 2008, geen enkele structurele maatregel van betekenis genomen, en waar er wel ingrepen zijn gebeurd zijn ze eerder cosmetisch van aard, wordt er een loopje mee genomen, maar is het er in werkelijkheid 'business as usual'. De auteur vergelijkt de toestand van de financiële wereld met een vliegtuig tijdens de vlucht, waarbij niemand in de cockpit zit en dat er maar op los vliegt. Niemand die het controleert. Dat dit vliegtuig vroeg of laat moet neerstorten, spreekt voor zichzelf. Ondertussen gedraagt de samenleving zich als een motorfietser die in 2008 op het nippertje een dodelijk verkeersongeval heeft kunnen vermijden, die op dat moment behoorlijk geschrokken is maar bij wie, naar gelang de tijd verstrijkt, de herinnering aan die noodsituatie vervaagt en zich afvraagt of het toen wel zo erg is geweest.

Luyendijk heeft vastgesteld dat het in het financiële hart van Londen ten diepste niet gaat om hebzucht of wangedrag van de toplui, zoals wel eens gesuggereerd wordt in recente films zoals *'De wolf van Wallstreet'* en zoals de publieke opinie spontaan denkt. Het gaat niet in de eerste plaats om subjectieve gedragingen van morele monsters, maar wel om het doodzieke systeem zelf dat een amoreel gedrag genereert. De auteur wijst hier

welbewust de term 'immoraliteit' af. De grenzen van de wet worden gerespecteerd – het bedrijf is gevoelig voor zijn reputatie – maar voor de rest wordt de situatie gekenmerkt door de totale afwezigheid van enige ethiek. De klant? Die moet zo stom maar niet zijn. Die moet weten waar hij aan begint. Die moet de onbegrijpelijke kleine lettertjes in de bijlage van het contract maar ernstig bestuderen en correct interpreteren.

Financiën en ethiek blijken in de financiële wereld niets met elkaar te maken te hebben. Hoe reageert een bankier als hij absoluut zijn 'targets' moet halen, en als hij elk moment op de keien gezet kan worden zonder enige ontslagvergoeding als hij daar niet in lukt? Hoe reageert zo iemand als bovendien de bank zich de grootste risico's kan permitteren omdat de staat de bank toch zal rechthouden? En wat als hij bovendien ook nog eens vastzit aan een zware hypotheek in het peperdure Londen, en aan bijzonder hoge kosten voor de hoog gereputeerde school voor zijn kinderen? Om de woorden van Luyendijk te gebruiken: dan ga je je klanten binnen de perken van de wet – jijzelf of je bank mag zelf geen juridische last krijgen – toch naaien als het kan, met ingewikkelde financiële producten vol risico's waar niet alleen de klant, maar ook de bankier zelf geen iota meer van snapt? Dit zijn maar enkele structurele elementen naast vele andere die Luyendijk beschrijft en die ervoor zorgen dat het systeem rot is tot in de wortel is en het elk moment kan begeven.

Luyendijks analyse is scherp, en oplossingen kan hij, begrijpelijk, niet geven. Het is eigenlijk de taak van heel de samenleving en dus van de politiek om streng regulerend op te treden na de deregulering van de jaren tachtig en negentig van vorige eeuw. Maar vooralsnog is de financiële wereld multinationalaal of mondiaal georganiseerd, en speelt hij zonder scrupules het ene land tegen het andere uit. Bovendien is er een verwevenheid tussen de politiek en de financiële wereld, waarbij politieke topfiguren bijzonder lucratieve jobs krijgen in diezelfde financiële wereld.

Als je het boek als christen leest, dan maak je de bedenking dat Luyendijk een uitstekend beeld geeft van de 'mammon' anno 2015: de valse god van het geld die in de wet van Mozes en in het evangelie zelf radicaal van de hand wordt gewezen. Die afgod wordt afgewezen omdat hij als regerend systeem de mens verontmenselijkt en de gemeenschap in de diepste ellende stort of kan storten. Afgoden maken steeds slachtoffers van de mensen.

Het boek van Luyendijk is niet altijd even eenvoudig om te lezen, zelfs niet na wat hij in de epiloog van zijn boek omschrijft als 'versimpeling' van het jargon uit de financiële wereld. Het is voor leken soms een hele worsteling om door het vakjargon heen te geraken en tot de kern te komen. Maar het loont zeker de moeite waard. Wij aarzelen niet om het werk verplichte lectuur te noemen voor politici en voor studenten economie en financiën, en tenslotte voor alle bewuste burgers en middenveldorganisaties.